herpy

LEGUANER

Texas horned lizard

Phrynosoma cornutum

Phrynosoma cornutum er en bred, flattrykt øgle med horn på hodet og to rader med spisse skjell langs sidene. Den lever på åpent, tørt gressland og i kratt i det sørlige USA og det nordlige Mexico. Den blir 7-13 cm fra snute til kloakk, er dagaktiv og lever mest av maur. Nettopp føden er den store hindringen: den er vanskelig å erstatte, og arten er en av de vanskeligste øglene å holde i terrarium.

Familie: Phrynosomatidae Tidligere navn: *Agama cornuta; Phrynosoma brevicornis; Phrynosoma bufonium; Phrynosoma harlanii; Phrynosoma planiceps*

FAKTABOKS

DYRET

Voksenstørrelse	**7-13 cm** snute-kloakk-lengde
Vekt	**25-90 g**
Levealder	**7-9 år**
Aktiv	**Om dagen**
Levevis	**Bakkelevende og gravende**
Biotop	**Halvørken og savanne**
Vanskelighetsgrad	**Ekspert**

STELL

Min. terrarium	**100 × 50 × 40 cm** L × B × H for 1 voksent dyr
Temperatur, dag	**27-29 °C**
Varmeplass	**38-42 °C**
Temperatur, natt	**18-22 °C**
Luftfuktighet	**20-40 %**
Vann	**Ingen vannskål**
UVB	**Nødvendig** Ferguson-sone 3
Kosthold	**Insekter**
Holdes	**Alene**

AVL

Formering	**Eggleggende**
Kjønnsmoden	**24 mnd.**
Kullstørrelse	**14-37 egg**
Kull per år	**1**
Inkubasjon	**40-61 dager** ved 27-30 °C

VERN OG PAPIRER

CITES	**Liste II**
EU-vedlegg	**Vedlegg B**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Phrynosoma cornutum er en kort, rund og flat øgle som ligner en liten padde med horn. Det vitenskapelige navnet betyr "paddekroppen" og "den hornede". To store horn sitter bakerst på hodet, og flere mindre horn sitter langs kjeven og tinningene. Langs hver side av kroppen løper to rader med spisse skjell, og ryggen er dekket av store, kjølede skjell. Halen er kort.

Fargen følger underlaget: gul til rødbrun på sandjord og brun til grå på prærienes tørre gress. På ryggen sitter store mørke flekker med en lysere kant, og en lys stripe løper fra nakken ned over ryggen. Mørke bånd går fra øynene ut mot hornene. Nyklekte unger er mørkebrune og lysner med alderen. I paringstiden blir fargene kraftigere.

Hunnen er størst. Fra snute til kloakk måler hunnen opptil 13 cm, hannen omtrent 9 cm. Voksne dyr veier 25-90 g.

Arten forsvarer seg på flere måter. Den ligger helt stille og er vanskelig å få øye på. Blir den oppdaget, pumper den opp kroppen slik at skjellene står ut, og den kan stikke med hornene. Overfor hundedyr kan den sprute en stråle blod fra øyekrokene, opptil 1,5 m.

Phrynosoma cornutum er en spesialist, og det preger alt ved hold av den. Omtrent 70 % av føden er høstmaur (*Pogonomyrmex*), og resten er for det meste andre maur og insekter. Den har et stoff i blodet som nøytraliserer giften til høstmaurene, og slim i spiserøret som pakker maurene inn. Denne føden kan ikke erstattes fullt ut i et terrarium, og de fleste problemer i fangenskap skyldes feil fôr. Arten har gått tilbake i store deler av utbredelsesområdet, blant annet på grunn av pesticider, utbygging og innførte ildmaur som fortrenger høstmaurene.

Utbredelse og leveområde

Phrynosoma cornutum lever i det sørlige og sentrale Nord-Amerika. I USA finnes den fra det sørøstlige Colorado og Kansas over Oklahoma og mesteparten av Texas til det sørøstlige New Mexico og det ytterste sørøstlige Arizona. I Mexico finnes den i det østlige Sonora, mesteparten av Chihuahua, Coahuila, Nuevo León og Tamaulipas samt i deler av Durango, Zacatecas og San Luis Potosí.

Arten er også satt ut i det sørøstlige USA, blant annet i Florida og South Carolina, der små bestander har klart seg siden 1920-1940-årene. Dem viser ikke kartet. Den finnes fra havnivå på øyene utenfor kysten av Texas og opp til omtrent 1.800 m over havet.

> **Naturlig utbredelse:** USA og Mexico.

LEVEOMRÅDE

Arten bor på åpent terreng med sparsom vegetasjon: sandholdig og steinete halvørken, prærie og tørt gressland, ofte i nærheten av høstmaurenes tuer. Her skjuler øglen seg ved å ligge helt stille på bakken, der fargen passer til underlaget. Den sitter gjerne på en litt høyere plass, for eksempel en stein eller en tue, og speider med overkroppen hevet.

Den er utelukkende dagaktiv. Morgen og kveld soler den seg og jakter på åpen jord, og i de varmeste ettermiddagstimene søker den ly under steiner, i musehull eller under busker. Den jakter ved inngangen til maurtuene om formiddagen, når maurene er mest aktive. I gjennomsnitt flytter den seg omtrent 50 m om dagen.

Vann får arten mest fra dugg og regndråper, som den slikker av planter og av sin egen kropp, og fra føden. Fra oktober til slutten av mars går den i vinterdvale nedgravd i løs jord og blader. Dvalehullene er omtrent 14 cm dype og vender ofte mot sør eller sørvest, der solen når best inn.

Hunnen graver et gangsystem på 12-25 cm dybde, legger eggene og lukker hullet igjen. Hun blir ikke hos eggene.

Les mer: Vinterdvale og årstider

Stell

TERRARIET

Det finnes bare lite kunnskap om stell og pleie av *Phrynosoma cornutum*. Stell og pleie bygger derfor på leveområdet: åpent, tørt terreng, løs jord, sterk sol og en føde av maur. *Sceloporus undulatus* og *Sceloporus occidentalis* fra samme familie har lignende krav til sol og varme, men de er langt lettere å holde, fordi de spiser vanlige fôrdyr.

Et voksent dyr trenger et terrarium på minst 100 × 50 × 40 cm (lengde × bredde × høyde). Arten bruker bare gulvet og klatrer ikke, så gulvflaten er det viktige. Bunnen skal være 5-10 cm løs blanding av sand og jord, slik at øglen kan grave seg ned om natten og i hvile. Unge og halvvoksne dyr kan gå i 75 × 30 cm med omtrent 5 cm bunn av sand, jord og granittgrus.

Innred terrariet åpent og enkelt: flate steiner og et par trebiter som solplasser og utsiktspunkter, og et par skjul slik at øglen kan trekke seg tilbake. Fest steinene, slik at de ikke kan skli når dyret graver. Terrariet må ha et tettsluttende nett- eller glasslokk og god ventilasjon. Sett det på et rolig sted, for arten stresses av forstyrrelser.

Les mer: Fôrdyr: hold og avl

TEMPERATUR

Arten er en solelsker og trenger en solplass der overflaten når 38-42 °C, målt med et infrarødt termometer. Resten av terrariet skal være kjøligere, 27-29 °C om dagen, slik at øglen selv kan velge hvor lenge den vil ligge i varmen. Varmelampen skal styres av en termostat, og dyret må ikke kunne røre pæren.

Om natten faller temperaturen til 18-22 °C. Det er ikke behov for varme om natten når rommet holder minst 18 °C.

Både for lite og for mye varme er skadelig. Er det for kaldt, spiser og fordøyer øglen dårlig. Er hele terrariet for varmt, graver den seg ned og kommer ikke frem.

I naturen går arten i vinterdvale fra oktober til slutten av mars. Temperatur og varighet for vinterdvale i terrarium er ikke dokumentert, og vinterdvale må bare gis til friske, godt nærede dyr.

Les mer: Varme og temperatur

LUFTFUKTIGHET OG VANN

Luftfuktigheten skal være lav, 20-40 %, og terrariet skal tørke helt opp i løpet av dagen. Bunnen må ikke være våt.

Arten drikker nesten ikke av en skål, men slikker dugg og regndråper av planter og av sin egen kropp. Spray derfor lett en til to ganger om dagen på steiner og planter, slik at det dannes dråper, og la det tørke bort igjen. Et tåkeanlegg som kjører to korte ganger om dagen, er en god løsning.

LYS OG UVB

Arten er dagaktiv og tilbringer dagen i åpent sollys, så den trenger kraftig lys og UVB hele året. Bruk et UVB-rør (Ferguson-sone 3, T5 HO 10-14 %) eller en kombinert UVB-metalldamplampe over solplassen. Sonen er satt ut fra leveområdet. Mål UV-indeksen i høyde med dyrets rygg, og bytt lyskilden etter produsentens anvisning.

Ha lyset tent omtrent 12 timer om dagen, gjerne 14 timer om sommeren og 10 timer om vinteren, styrt av en tidsbryter. Det må være et kjøligere, mer skyggefullt sted å trekke seg tilbake til. Om natten skal det være mørkt.

Les mer: Lys og UVB

FÔRING

Føden er den avgjørende begrensningen. I naturen er omtrent 70 % av føden høstmaur (*Pogonomyrmex*), og ungene spiser bare små maur. Resten er termitter, biller og gresshopper. Denne kosten kan ikke gjentas fullt ut i et terrarium.

I terrarium fôres det med bananfluer, små sirisser og melorm, støvet med et kalktilskudd for maureter, én gang om dagen. Gi så mange ulike fôrdyr som mulig, og tilby levende maur når de kan skaffes. Fôrdyrene må være små. Maur fra naturen kan bære innvollsorm, og de må bare samles på steder uten pesticider.

Gi fôrdyrene næringsrikt fôr i et døgn før de gis videre. Følg med på vekten: et dyr som går ned i vekt, får ikke nok av riktig føde.

ATFERD OG HÅNDTERING

Phrynosoma cornutum er rolig og stille og lever alene. Den gjør ikke mye av seg og er lett å overse, fordi den smelter sammen med underlaget. Den beveger seg i korte strekk, hever overkroppen og ser seg omkring. Hannene nikker raskt med hodet til hverandre og til hunnene.

Arten er ikke et dyr for håndtering. Den stresses lett, og nyklekte unger er sky. Velg alltid dyr født i fangenskap, for de klarer seg bedre enn dyr fra naturen. La nye dyr falle til ro, og håndter dem bare når det er nødvendig. Føler dyret seg truet, blåser det seg opp og kan sprute en stråle blod fra øynene. Det er en forsvarsreaksjon og ikke tegn på sykdom, men det er et tegn på sterkt stress.

Hold ett dyr per terrarium. Arten lever alene, og hannene kan slåss om maurtuer. Sett bare dyrene sammen til paring, og hold øye med dem.

Avl

KJØNNSMODNING OG KJØNNSBESTEMMELSE

Kjønnet ses først og fremst på størrelsen: hunnen blir opptil 13 cm fra snute til kloakk, hannen omtrent 9 cm. Andre sikre kjennetegn er ikke dokumentert. Begge kjønn er kjønnsmodne etter to år, når de måler omtrent 7 cm fra snute til kloakk. Hunner må være fullvokste og i god kondisjon før de brukes i avl.

PARRING

I naturen parer arten seg fra midten av april til midten av juni, rett etter vinterdvalen. Hannen nikker raskt med hodet og går på jakt etter hunner, særlig den første måneden etter vinterdvalen. Hunnen avviser en hann ved å gå bort eller vifte med halen. Under paringen ligger hannen oppå hunnen i et par timer og holder fast med et bitt i et av hornene hennes. Etterpå avviser hunnen andre hanner, og hannen mister interessen for henne. Ta hannen ut igjen etter paringen. Hvordan paring settes i gang i terrarium, er ikke dokumentert.

EGGLEGGING OG KULL

Hunnen legger ett kull i året, ca. 44 dager etter paringen. Kullet er på 14-37 egg, og de største hunnene legger flest. Hun graver en skrå gang på 12-25 cm dybde med forbeina og skyver jorden ut med bakbeina. Hele arbeidet tar 5-10 timer. Etter eggleggingen fyller hun hullet og sprer jord over stedet. Hun blir ikke hos eggene.

Til eggleggingen må hunnen ha en kasse eller et hjørne med minst 25 cm dyp, lett fuktig sandjord. Uten et egnet sted holder hun eggene tilbake, og det kan bli livstruende.

INKUBASJON

Eggene er hvite og lærartede og måler omtrent 10 × 16 mm. De flyttes forsiktig til en kasse med lett fuktig vermikulitt eller perlitt uten å bli vendt. Rugetiden er 40-61 dager. Rugetemperaturen er ikke dokumentert; 27-30 °C er hentet fra *Sceloporus undulatus*. Hold fuktigheten jevn, slik at eggene verken tørker ut eller blir våte.

OPPDRETT AV UNGER

Nyklekte unger måler omtrent 2 cm fra snute til kloakk og veier 0,6-0,8 g. De er selvstendige fra første dag. I naturen spiser de bare små maur, så oppdrettet er det vanskeligste trinnet. Ungene fôres hver dag med bananfluer, små sirisser og små melorm, støvet med et kalktilskudd for maureter. Hold dem hver for seg i små terrarier med samme oppbygning som de voksnes: løs bunn, solplass og UVB. De er sky, så gi dem ro og flere skjul.

Helse og vanlige feil

De fleste sykdommer skyldes feil i oppsettet eller i føden. De typiske problemene er:

- Avmagring og sult. Er fôret ikke i orden, går øglen langsomt ned i vekt og dør. Det er den hyppigste årsaken til tap, særlig hos dyr fra naturen.
- Kalkmangel og beinskjørhet (metabolsk beinsykdom) ved for lite UVB og kalk. Det gir bløte kjever, krumme bein og skjelvinger.
- Stress ved for lite skjul, for lite ro eller flere dyr sammen.
- Innvollsorm og midd, særlig hos dyr fra naturen. Få en avføringsprøve undersøkt, og sjekk huden.
- Hudskifteproblemer ved for tørr luft. Skjell kan bli sittende igjen på tær og hale.
- Eggleggingsproblemer hvis hunnen ikke har et egnet sted å grave.
- Brannskader fra ubeskyttede varmelamper.

Et friskt dyr er årvåkent, har klare øyne og en fyldig kropp. Vei dyret regelmessig, for et plutselig vekttap er ofte det første tegnet på sykdom. Søk en dyrlege med erfaring med krypdyr hvis dyret går ned i vekt, ikke spiser, er slapt eller har hevelser i kjeven.

Les mer: Kalk, vitaminer og tilskudd Les mer: Typiske sykdommer og tegn på sykdom

Spør alltid dine kloke bekjente

Veiledningen er et godt sted å begynne, men den kan ikke erstatte erfaring. Dyr er forskjellige, og mye av det viktigste lærer man av dem som har holdt arten i årevis. Snakk med en oppdretter, en erfaren holder eller en veterinær med kunnskap om krypdyr og amfibier før du skaffer deg dyret - og igjen hvis noe virker galt.